

Сударкіна Л.Ю.

аспірантка

Луганського національного аграрного університету (м. Харків)

Sudarkina Lyudmila

Luhansk National Agrarian University (Kharkiv)

ПЕРЕДУМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯМ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

PREREQUISITES FOR DEVELOPING A SYSTEM OF RESOURCE CONSERVATION MANAGEMENT IN AGRICULTURE

У статті обґрунтовано передумови комплексної системи управління ресурсозбереженням в сільському господарстві. Доведено, що вихідним завданням ресурсозбереження є оптимізація використання найбільш дефіцитних ресурсів, обсяг яких неможливо збільшити з низки об'єктивних та/або суб'єктивних причин. Доведено, що показники стану та динаміки зміни якості земельних ресурсів є визначальними в аспекті аналізу практики господарювання, що сприятимуть ресурсозбереженню. Результати проведеної кластеризації дали змогу встановити відмінності у характері ресурсного забезпечення. Сформовано методіку аналізу управління ресурсокористуванням на основі припущення, що ресурсний потенціал підприємств в сільському господарстві з одного боку може бути інвестований в розвиток одного виробничого напрямку з виробництвом обмеженої кількості продукції або за декількома напрямками, формуючи умови багатопрофільності.

Ключові слова: система управління, організація, ресурсозбереження, сільське господарство, кластерний аналіз, землекористування.

В статье обоснованы предпосылки комплексной системы управления ресурсосбережением в сельском хозяйстве. Доказано, что исходной задачей ресурсосбережения является оптимизация использования наиболее дефицитных ресурсов, объем которых невозможно увеличить по ряду объективных и/или субъективных причин. Доказано, что показатели состояния и динамики изменения качества земельных ресурсов являются определяющими в аспекте анализа практики хозяйствования, способствующей ресурсосбережению. Результаты проведенной кластеризации позволили установить различия в характере ресурсного обеспечения. Сформировано методіку анализа управления ресурсопользования на основе предположения, что ресурсный потенциал предприятий в сельском хозяйстве с одной стороны может быть инвестирован в развитие одного производственного направления с производством ограниченного количества продукции или по нескольким направлениям, формируя условия многопрофільности.

Ключевые слова: система управления, организация, ресурсосбережение, сельское хозяйство, кластерный анализ, землепользование.

The article scientifically substantiates the prerequisites for developing a comprehensive system for managing the resource conservation in agriculture. In particular, it is proved that the initial task of the resource conservation system is to optimize the use of the most scarce resources, the volume of which cannot be increased for a number of objective and / or subjective reasons. The cluster analysis of the agricultural land of the agricultural enterprises of Kharkiv region was conducted on the basis of the indicators of organic matter content per 1 ha of arable land, as a measure of the presence of qualitative natural potential and the average rate of removal of the organic matter, as the most scarce component of the land resources for growing agricultural produce. The results of the clustering made it possible to detect differences in resource provision. The author developed a methodology for analysis of resource use management based on the assumption that the resource potential of an agricultural enterprise can be invested in the development of either one production line with a limited amount of products or in several directions, forming the conditions for a diversified enterprise. Models of strategies for the development of the sectoral structure of the agricultural enterprises with different functional load are presented: the strategy of sectoral concentration and the strategy of diversification. In order to identify the priority strategy, diagnosis was made according to a corresponding set of indicators. It was proved that in terms of concentration and diversification ratios it is possible to trace the tendency of the agricultural enterprise management to dispersion of available resources in the process of fulfilling the enterprise

tasks, which affects the degree of relevance of resource conservation programs in the current economic practice. In order to determine the typical approach to the formation of the structure of industries, which meets the goals of the enterprises, the corresponding generalization by territorial entities in the above clusters of land use in agriculture in the Kharkiv region was made.

Key words: management system, system development, resource conservation, agriculture, cluster analysis, land use.

Постановка проблеми. Основою для формування планів та програм ресурсозбереження в заданих господарських умовах є наявність розуміння про поточний характер землекористування та причини, що його формують. Вирішення цього завдання є складним науковим питанням з дослідженням багатьох чинників та передумов. Практика потребує формування «швидкого» методу діагностування проблеми ресурсокористування з використанням доступних джерел економічної інформації, що актуалізує тематику цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу пропонованої методики аналізу управління ресурсокористуванням покладено припущення, що в процесі організації виробничих систем підприємств в сільському господарстві використання доступних ресурсів може бути здійснено за двома головними принципами: сконцентровано або розосереджено. Тобто ресурсний потенціал підприємства з одного боку може бути інвестований в розвиток одного виробничого напрямку з виробництвом обмеженої кількості продукції або за декількома напрямками, формуючи умови багатoproфільного господарства.

Дослідженням питань організації системи управління ресурсозбереженням в сільському господарстві присвячено багато праць вітчизняних та закордонних вчених, таких як В.Г. Андрійчук, О.А. Барсукова, М.В. Барун, Н.А. Герасимчук, О.О. Єршова, І. Колос, О.О. Кулаков, І.В. Лозинська, В.Я. Нусінов, Н.Б. Проценко, Н.О. Шура, В. Maskell, В. Baggaley, L. Grasso [1–11]. Фактично всі вчені доходять висновку, що з погляду теорії управління, зазначені обставини є основою формування двох головних стратегій розвитку галузевої структури в сільському господарстві, які мають різне функціональне навантаження: стратегія галузевого зосередження та стратегія диверсифікації. При цьому за показниками коефіцієнтів зосередження та диверсифікації можна відстежувати схильність менеджменту агроформувань до розосередження наявних ресурсів у процесі виконання підприємницьких завдань, що впливає на міру актуальності програм ресурсозбереження в поточній господарській практиці.

Метою статті є визначення передумов організації системи управління ресурсозбереженням в сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідним завданням системи ресурсозбереження є оптимізація використання найбільш дефіцитних (або істотно обмежених) ресурсів, обсяг яких неможливо збільшити по ряду об'єктивних та суб'єктивних причин. Зважаючи на специфіку сільськогосподарського виробництва найменші можливості розширення обсягу мають земельні ресурси через просторову обмеженість земельного фонду. Тому показники стану та динаміки зміни якості земельних ресурсів є визначальними в аспекті аналізу практики господарювання, що сприятимуть ресурсозбереженню.

Класифікацію якості земельних ресурсів у зв'язку з поточним станом родючості та динаміки землекористування (використання корисних властивостей сільськогосподарських угідь) пропонується здійснювати з використанням методики кластерного аналізу. Результати кластерного аналізу земельного фонду сільськогосподарських підприємств Харківської області за вмістом органічної речовини на 1 га ріллі та середнім темпом виносу органічної речовини наведено на рис 1.

Дендрограма кластеризації на великій дистанції об'єднання демонструє дві великі групи адміністративно-територіальних одиниць, що відповідає загальному природному фону сільськогосподарського виробництва Харківської області, який представлено як територіями степової, так і територіями лісостепової зони. Наближення дистанції більшою мірою відображає суб'єктивний вплив господарств на стан земельних ресурсів.

За результатами аналізу можна зробити висновки, що раціонально виділити п'ять груп (кластерів) у межах Харківської області, наявність потенціалу та характер використання ресурсів яких мають суттєві відмінності. У табл. 1 наведено групи відмінних типів ресурсокористування, перелік адміністративно-територіальних одиниць, що їх складають, а також характеристика ресурсної основи у визначенні характеру діяльності.

Результати кластеризації дозволяють встановити відмінності у характері ресурсного забезпечення, але динаміку їх використання визначає управлінська практика, принципи якої необхідно визначати з метою забезпечення її гнучкості до змін навколишнього середовища.

Тому наступний етап дослідження спрямований на формування методики аналізу управління ресурсокористуванням.

З метою визначення типового підходу до формування структури галузей, що відповідає цілям підприємств, здійснено відповідне узагальнення

за адміністративно-територіальними одиницями в зазначених кластерах землекористування підприємств. У таблиці 2 наведено розподілення підприємств Харківської області першого кластеру з відповідними показниками зосередженості галузей структури товарної продукції.

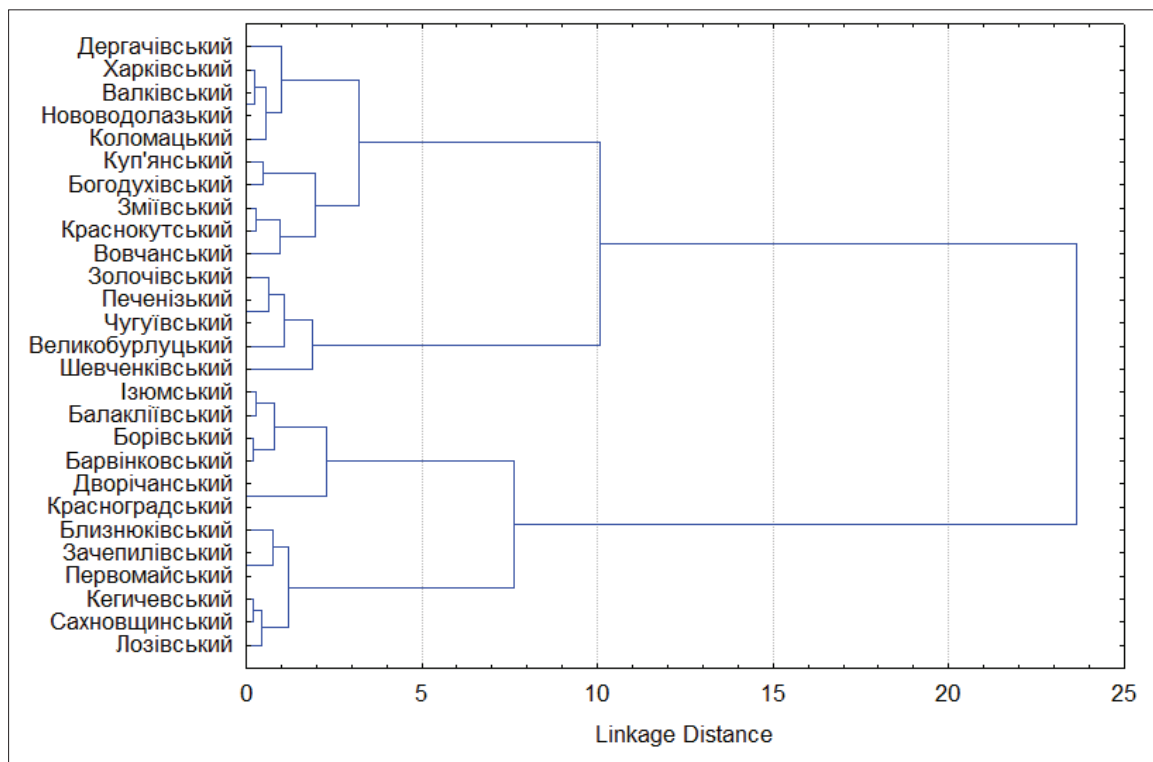

Рис. 1. Дендрограма класифікації землекористування підприємств Харківської області

Таблиця 1

Прийняті кластери ресурсокористування Харківської області за адміністративно-територіальними одиницями

Кластер	Райони	Опис
I	Дергачівський, Харківський, Валківський, Нововодолазький, Коломацький	Кластер об'єднує територіально переважно сполучені адміністративно-територіальні одиниці Харківської області, що представляє основну частину лісостепового ґрунтового району
II	Куп'янський, Богодухівський, Зміївський, Краснокутський, Вовчанський	Кластер об'єднує територіально розосереджені адміністративно-територіальні одиниці Харківської області
III	Золочівський, Печенізький, Чугуївський, Великобурлуцький, Шевченківський	Кластер об'єднує територіально переважно сполучені адміністративно-територіальні одиниці Харківської області, що представляє основну частину перехідного лісостепового ґрунтового району
IV	Ізюмський, Балакліївський, Борівський, Барвінковський, Дворічанський, Красноградський	Кластер об'єднує територіально переважно сполучені адміністративно-територіальні одиниці Харківської області, що представляє основну частину східного степового ґрунтового району
V	Близнюківський, Зачепилівський, Первомайський, Кегичевський, Сахновщинський, Лозівський	Кластер об'єднує територіально сполучені адміністративно-територіальні одиниці Харківської області, що представляє основну частину південного степового ґрунтового району

Таблиця 2

Типологізація галузевої структури підприємств Харківської області першого кластеру

Адміністративні одиниці	Номер галузі за спадним принципом											Кількість в групі	K _з *	K _{дз}	K _{дх}	K _{др} *
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10						
	Питома вага в структурі товарної продукції, %															
Дергачівський	А	30,1	24,2	19,6	13,9	6,6	3,3	1,1	0,7	0,3	0,2	5	0,239	0,761	0,781	0,100
	Б	42,5	27,9	19,5	4,9	2,5	1,2	0,8	0,1	0,0	0,0	7	0,332	0,668	0,692	0,131
	В	83,8	8,1	2,1	1,7	1,3	0,9	0,7	0,4	0,1	0,0	2	0,673	0,327	0,276	0,205
Харківський	А	35,9	30,1	22,3	9,3	1,5	0,6	0,3	0,0	0,0	0,0	6	0,314	0,686	0,709	0,166
	Б	48,6	27,0	15,5	5,0	2,3	0,7	0,6	0,3	0,0	0,0	8	0,361	0,639	0,654	0,126
	В	61,1	28,1	7,3	1,7	0,7	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	9	0,492	0,508	0,527	0,235
Валківський	А	28,8	25,4	19,7	14,3	5,3	3,4	2,2	0,6	0,0	0,0	4	0,241	0,759	0,782	0,108
	Б	38,4	28,8	18,4	9,6	3,0	1,6	0,3	0,0	0,0	0,0	7	0,303	0,697	0,720	0,124
	В	50,8	30,3	12,9	3,5	1,3	0,7	0,5	0,0	0,0	0,0	4	0,404	0,596	0,616	0,174
Нововодолазький	А	37,0	27,4	18,0	10,0	4,1	1,7	1,0	0,5	0,2	0,0	8	0,292	0,708	0,733	0,118
	Б	59,0	26,6	7,8	2,8	1,9	1,2	0,6	0,1	0,0	0,0	7	0,431	0,569	0,557	0,135
	В	89,3	9,1	1,2	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4	0,831	0,169	0,166	0,595
Коломацький	А	25,7	23,1	22,1	19,5	7,3	2,4	0,0	0,0	0,0	0,0	1	0,231	0,769	0,788	0,130
	Б	31,2	24,6	13,6	10,5	8,0	6,1	4,0	0,9	0,5	0,3	4	0,213	0,787	0,798	0,069
	В	65,8	22,9	5,1	3,5	2,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2	0,532	0,468	0,489	0,263

K_з – коефіцієнт зосередженості галузей сільськогосподарського підприємства;

K_{др} – коефіцієнти ризику галузевої структури (для оцінки актуальності диверсифікації)

У межах адміністративно-територіальних одиниць, що представляють цей кластер, відображено три типи товарних структур, які характеризуються за ступенем концентрації: «А» – диверсифіковані; «Б» – проміжні; «В» – зосереджені. Структура зазначених типів є результатом узагальнення товарної структури групи підприємств, багатомірно ранжованих за галузями, що входять до неї.

Отримані дані табл. 2 дозволяють зробити висновки, що підприємства Нововодолазького району мають найвищий рівень концентрації галузевої структури, що відображається на високому показнику ризикованості, причому за відмінності частки першої галузі в порівнянні з найближчим в Дергачівському районі всього на 5,5% ризикованість товарної структури Нововодолазького району майже вдвічі вища. Причиною є не тільки висока зосередженість на одній галузі, але й значно звужений (до 4 одиниць) перелік виробленої продукції.

Найбільш диверсифікованими є група підприємств типу Б Коломацького району, яка відрізняється широким діапазоном виробленої продукції та відносно рівномірним розподіленням внеску кожної галузі в формування виручки.

Найбільш згуртованими, тобто в групі відзначається найбільша кількість підприємств, є підприємства групи Б та В Харківського району, підприємства групи А Нововодолазького району, де зосереджено по 8–9 підприємств цього кластеру. Визначальним за одна-

кового розміру групи є значні відхилення в оцінці ризику: в Харківському районі в групі В ризик в 1,87 раз вищий від групи Б, що пояснюється більшою зосередженістю на основній галузі і зміщенням на неї інвестиційного навантаження.

Найнижчу ризикованість діяльності, оцінену за товарною структурою, мають підприємства групи А Дергачівського району, який поряд із найбільш зосередженими підприємствами області відрізняється найбільш розгорнутою структурою, що представлена 5 підприємствами. Але значне диференціювання часток галузей в товарній структурі в самій групі не дозволяє отримати максимальне значення в межах першого кластеру.

Зауважимо, що формування відповідної структури пов'язано із загальним складом продуктових компонент, тому раціонально розглянути структуру основної товарної продукції, яка наведена на рис. 2. Найбільшу частку доходів підприємств першого кластеру отримують від виробництва насіння соняшнику (37,9%), найменший внесок в основній продукції має виручка від продажу м'яса птиці (0,7%). Значний вплив на товарну структуру, характерну для цього кластеру, має кукурудза на зерно з часткою в 19,8%, що є типовим переважно для лісостепової агроєкологічної зони.

Відмітним для цього кластеру також є найнижча частка молока в структурі товарної продукції, виручка від якого не перевищує 2,4%. Аналогічну тенденцію галузу тваринни-

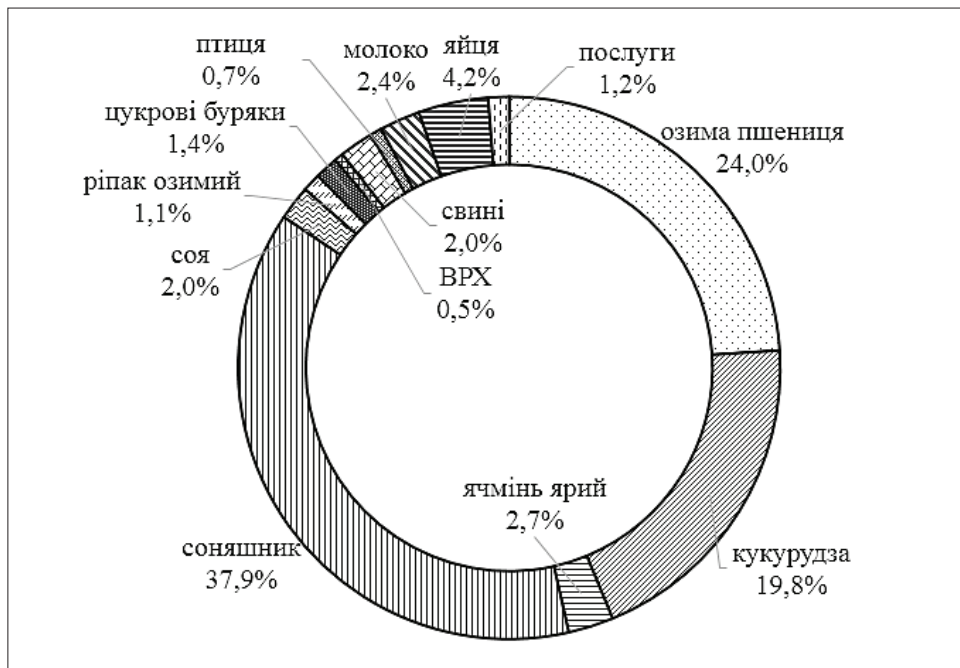

Рис. 2. Структура основної товарної продукції підприємств Харківської області, що входять до першого кластеру

цтва має і виробництва м'яса ВРХ, частка якої менше 1% (0,5%). Отже, за специфічними особливостями цей кластер можна охарактеризувати, як кукурудзяний.

Дані для підприємств другого кластеру свідчать, що підприємства Зміївського району (групи В) мають найвищий рівень концентрації галузевої структури, що відображається на високому показнику ризикованості в 0,446, але найбільший показник ризикованості стратегії зосередження спостерігається за групою В підприємств Куп'янського району – 0,501. Це можна пояснити глибокою внутрішньою розбіжністю товарної структури в рамках виділеного типу. В рангу сконцентрованих підприємств представники Куп'янського району є другими.

Найбільша диверсифікація за моделлю Херфінделя – Хіршмана спостерігається в групі підприємств типу А Вовчанського району, за моделлю зосередження – в групі підприємств типу А Богодухівського району. Враховуючи значення коефіцієнту ризикованості, як оцінки перспективи збільшення проблем від зосередження галузевої структури, пріоритетною стратегією диверсифікації є стратегія підприємств типу А Богодухівського району, тому що значення $K_{др}$ на 0,038 менше від Вовчанського району.

Найбільш згуртованими, тобто в групі відзначається найбільша кількість підприємств, є підприємства групи А Куп'янського району, підприємства групи А Краснокутського району

та групи Б Вовчанського району, де зосереджено по 10–12 підприємств даного кластеру.

Найнижчу ризикованість діяльності, оцінену за товарною структурою, мають підприємства групи А Краснокутського району, який поряд з найбільш зосередженими підприємствами області відрізняється найбільш розгорнутою структурою та представлена 10 підприємствами.

Найбільшу частку доходів підприємств другого кластеру також отримують від виробництва насіння соняшнику (36,5%), найменший вклад в основній продукції має виручка від продажу проса (0,6%). Визначальним для даного кластеру є помітне, порівняно з іншими групами, виробництво нішевих культур (просо – 0,6%, гречка – 0,7%) та овочів відкритого ґрунту (2,1%). Істотною, порівняно із першим кластером, є частка молока – 6,5%, майже вдвічі більший продаж цукрових буряків (3,0%). Значні відмінності також є у наданні сторонніх послуг, частка яких в чотири рази більше від значень першого кластеру. Аналогічну тенденцію галузі тваринництва повторює виробництво м'яса ВРХ, частка якої менше 1,2%, що більше від першого кластеру, але все є невеликою. Отже, за специфічними особливостями цей кластер можна охарактеризувати як нішевий.

Щодо третього кластеру, результати розрахунку дозволяють зробити висновки, що підприємства Печенізького району мають найвищий рівень концентрації галузевої структури. Відзначимо, що комбінацію найвищого рівня

концентрації галузевої структури з найвищим коефіцієнтом ризику має Чугуївський район в групі підприємств з зосередженої структурою при коефіцієнті зосередженості в 0,709 та коефіцієнті ризикованості 0,328. Проте найвищий рівень ризикованості в 0,356 має Шевченківський район, який є третім в рангу підприємств із зосередженою структурою.

Найбільш диверсифікованими є група підприємств типу А Великобурлуцького району, яка відрізняється широким діапазоном вироблюваної продукції та відносно рівномірним розподіленням вкладу кожної галузі в формування виручки.

Найбільш згуртованими, тобто в групі відзначається найбільша кількість підприємств, є підприємства групи А Чугуївського району, підприємства групи Б Шевченківського району, де зосереджено по 11–12 підприємств даного кластеру. Визначальним при однаковому розмірі групи є невеликі відхилення в оцінці ризику.

Найнижчу ризикованість діяльності, оцінену за товарною структурою мають підприємства групи А Шевченківського району з показником 0,095, який поряд з найбільш зосередженими підприємствами області відрізняється найбільш розгорнутою структурою, що представлена 6 підприємствами. Зазначимо також, що найбільш кількісною групою з низьким рівнем ризикованості галузевої структури мають підприємства групи А Великобурлуцького району з 5 підприємствами з показником ризикованості в 0,099.

Отримання найбільшої частки доходів підприємств за рахунок виробництва насіння соняшнику (35,8%) також підтримується третім кластером. Найменший вклад в основній продукції має виручка від продажу рису та гороху (по 0,7%). Визначальним для цього кластеру є помітна роль галузі свинарства у формуванні доходів підприємств кластеру, а саме 11,6%. Відповідно до зміни частки вкладення тваринницької галузі змінюється структура використання сільськогосподарських угідь, значно впливаючи на частку озимої пшениці в структурі доходів (16%) та кукурудзи (13,7%). Підприємства даного кластеру підтримують високий рівень надання послуг стороннім організаціям, частка яких складає 3,6%. Аналогічну тенденцію галузі тваринництва повторює виробництво м'яса ВРХ, частка якої 1,1 %, що більше від першого кластеру, але все є невеликою. Отже, за специфічними особливостями даний кластер можна охарактеризувати, як свинарський.

Дані по четвертому кластеру свідчать, що підприємства Борівського району мають найвищий рівень концентрації галузевої структури, який має найвищий коефіцієнт ризику в зазна-

ченому кластері при коефіцієнті зосередженості в 0,878 та коефіцієнті ризикованості 0,479.

Найнижчу ризикованість діяльності, оцінену за товарною структурою мають підприємства групи А Красноградського району з показником 0,080, який відрізняється найбільш розгорнутою диверсифікованою структурою, що представлена 7 підприємствами. Зазначимо також, що найбільш кількісною групою з низьким рівнем ризикованості галузевої структури мають підприємства групи А Борівського району з 11 підприємствами з показником ризикованості в 0,112.

Групою з підприємствами, що керуються переважно стратегією диверсифікації, є група підприємств типу А Красноградського району, що забезпечує мінімальний ризик за представленою оцінкою.

Найбільш згуртованими, тобто в групі відзначається найбільша кількість підприємств, є підприємства групи Б Балаклійського району, підприємства групи А Борівського району, де зосереджено по 13 та 11 підприємств відповідно. Визначальним при однаковому розмірі групи є невеликі відхилення в оцінці ризику.

Згідно з даними по четвертому кластеру найбільшу частку доходів підприємств сконцентровано в галузі виробництва та реалізації насіння соняшнику, де частка суттєво більша від показників першого-третього кластеру (35,8%). Це значні зміни в структурі ресурсокористування. Суттєві зміни також спостерігаються в галузі виробництва та реалізації молока, де частка сягає максимального значення в системі кластерів – 8%, що формує його визначальну характеристику. Зазначену структуру ресурсокористування в відповідним вкладом галузей в доходи підприємств можна охарактеризувати як типову степову, що підтверджується географічними характеристиками територіальних одиниць зазначеного кластеру. Підприємства даного кластеру мають невисокий рівень надання послуг стороннім організаціям, частка яких складає 1%. Аналогічну до інших кластерів тенденцію повторює галузь тваринництва з виробництвом м'яса ВРХ, частка якої 1,4 %, що більше від інших кластерів, але все ж є невеликою.

Отже, узагальнюючи висновки, за специфічними особливостями цей кластер можна охарактеризувати, як молочний.

Результати розрахунків для п'ятого кластеру свідчать, що підприємства Сахновщинського району мають найвищий рівень концентрації галузевої структури, який має найвищий коефіцієнт ризику 0,569 в зазначеному кластері при коефіцієнті зосередженості в 0,920. Даний коефіцієнт зосередженості є максимальний для досліджуваної сукупності.

Найнижчу ризикованість діяльності, оцінену за товарною структурою мають підприємства групи А Кегичевського району з показником 0,064, яка представлена 7 підприємствами. Коефіцієнти диверсифікації свідчать, що найменший в сукупності ризик є результатом максимальної диверсифікації товарної структури: коефіцієнт диверсифікації-зосередження – 0,756, коефіцієнт диверсифікації за моделлю Херфінделя–Хіршмана – 0,764.

Зазначимо також, що найбільш кількісною групою з низьким рівнем ризикованості галузевої структури мають підприємства групи А Сахновщинського району з 7 підприємствами з показником ризикованості в 0,073.

Групою з підприємствами, що керуються переважно стратегією диверсифікації є група підприємств типу А Кегичевського району, що забезпечує мінімальний ризик за представленою оцінкою.

Найбільш згуртованими, тобто в групі відзначається найбільша кількість підприємств, є підприємства групи А Лозівського району, де зосереджено по 10 підприємств.

Згідно з даними, п'ятий сектор має рекордну частку соняшнику та озимої пшениці в структурі товарної продукції, в 49% та 28,4% відповідно. Перелік галузей, що мають частку більше 0,5% в структурі доходів підприємств п'ятого кластеру суттєво обмежений. Підприємства даного кластеру мають невисокий рівень надання послуг стороннім організаціям, частка яких складає 2%. Аналогічну до інших кластерів тенденцію повторює галузь тваринництва з виробництв м'яса ВРХ, частка якої 1,2 %, що більше від інших кластерів, але все ж є невеликою.

Зазначену структуру ресурсокористування в відповідним внеском галузей в доходи підприємств можна охарактеризувати як типову степову, яка набула значного

розповсюдження в господарствах. Степовий тип також підтверджується географічними характеристиками територіальних одиниць зазначеного кластеру. Отже, узагальнюючи висновки, за специфічними особливостями цей кластер можна охарактеризувати, як сучасний степовий.

Висновки з проведеного дослідження. З метою визначення первинних умов ресурсозабезпечення та темпів ресурсокористування здійснено кластерний аналіз характеру ресурсокористування за адміністративно-територіальними одиницями Харківської області. В основу аналізу покладено показники вмісту органічної речовини на 1 га ріллі як індикатору наявності якісного природного потенціалу та середній темп виносу органічної речовини як найбільш дефіцитного компоненту земельних ресурсів для створення сільськогосподарської продукції. Розраховані показники є індикаторами управлінської практики в аспекті розподілення всіх видів ресурсів підприємства за визначеними ділянками діяльності для досягнення важливих для підприємства цілей: коефіцієнт зосередженості відображає концентрацію ресурсокористування з метою максимізації ефективності діяльності за виробничим напрямом; коефіцієнт диверсифікації відображає міру розпорошеності ресурсів за прийнятими галузями діяльності з метою забезпечення фінансово-економічної сталості в мінливому ринковому середовищі; коефіцієнт ризикованості є показником, що відображає ризикованість подальшої концентрації галузевої структури.

Наведені дані планується використовувати в запропонованій методиці визначення оптимальної стратегії управління ресурсокористування для забезпечення максимальної ефективності господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. К.: КНЕУ, 2013. 624 с.
2. Барсукова О.А. Ресурсозбереження в агропромисловому комплексі. Одеса: ОДЕУ, 2013. 159 с.
3. Барун М.В. Управління ресурсозбереженням на підприємстві. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. Серія: Економічні науки. 2010. № 98. С. 91–97.
4. Герасимчук Н.А. Концепція ресурсозбереження в системі біоекономіки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. № 181 (2). С. 72–77.
5. Єршова О.О. Ресурсозбереження як альтернативний спосіб господарювання на підприємствах АПК. *Ефективна економіка*. 2013. № 4. С. 51–57.
6. Кулаков О.О. Методичні засади оцінювання економічної ефективності інвестування у ресурсозберігаючі технології на підприємствах. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2014. № 1 (209). С. 65–77.
7. Лозинська І.В. Формування комплексу організаційних компонентів виробничої системи сільськогосподарських підприємств. *Технологічний аудит і резерви виробництва*. № 1/6(21). 2015. С. 22–26.

8. Нусінов В.Я., Шура Н.О. Удосконалення методики оцінки економічного потенціалу підприємства з використанням потенціальних галузевих кластерів. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 3(81). С. 80–88.
9. Проценко Н.Б. Методологічні аспекти обґрунтування ресурсів для створення резервів підвищення рівня економічної безпеки підприємств. *Вісник ЖДТУ*. 2016. № 4 (78). С. 185–191.
10. Kolos I. Material flow management of industrial enterprise on eanprinciples. *Технологічний аудит і резерви виробництва*. № 5/4(37). 2017. С. 19–23.
11. Maskell B., Baggaley B., Grasso L. *Practical Lean Accounting: A Proven System for Measuring and Managing the Lean Enterprise*, Second Edition. Productivity Press, 2013. 475 p.

References:

1. Andriychuk V.H. (2013) *Ekonomika pidpryyemstv ahropromyslovoho kompleksu*. [Economics of enterprises of agro-industrial complex]. K.: KNEU (in Ukrainian)
2. Barsukova O.A. (2013) *Resursozberezhennya v ahropromyslovomu kompleksi* [Resource saving in agro-industrial complex]. Odesa: OSEU (in Ukrainian)
3. Barun M.V. (2010) *Upravlinnya resursozberezhenniam na pidpryyemstvi* [Management of resource conservation at the enterprise]. *Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Peter Vasylenko. Series: Economic Sciences*. no 98. pp. 91–97.
4. Herasymchuk N.A. (2013) *Kontseptsiya resursozberezhennya v systemi bioekonomiky* [The concept of resource conservation in the system of bioeconomics]. *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Economics, Agrarian Management, Business*. no 181 (2). pp. 72–77.
5. Yershova O.O. (2013) *Resursozberezhennya yak al'ternatyvnyy sposib hospodaryuvannya na pidpryyemstvakh APK* [Resource saving as an alternative way of managing agricultural enterprises]. *An efficient economy*. no 4. pp. 51–57.
6. Kulakov O.O. (2014) *Metodychni zasady otsynyuvannya ekonomichnoyi efektyvnosti investuvannya u resursozberihayuchi tekhnolohiyi na pidpryyemstvakh* [Methodical bases of estimation of economic efficiency of investment in resource-saving technologies at enterprises]. *Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University*. no 1 (209). pp. 65–77.
7. Lozyns'ka I.V. (2015) *Formuvannya kompleksu orhanizatsiynykh komponentiv vyrobnychoyi systemy sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv* [Formation of a complex of organizational components of agricultural enterprises production system]. *Technological audit and production reserves*. no 1/6(21). pp. 22–26.
8. Nusinov V.Ya., Shura N.O. (2017) *Udoskonalennya metodyky otsinky ekonomichnoho potentsialu pidpryyemstva z vykorystanniam potentsial'nykh haluzevykh klasteriv* [Improvement of the methodology of estimation of the economic potential of the enterprise with the use of potential industry clusters]. *ZhSTU Bulletin*. no 3(81). pp. 80–88.
9. Protsenko N.B. (2016) *Metodolohichni aspekty obgruntuvannya resursiv dlya stvorenniya rezerviv pidvyshchennya rivnya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv* [Methodological aspects of the justification of resources for creating reserves for improving the level of economic security of enterprises]. *ZhSTU Bulletin*. no 4 (78). pp. 185–191.
10. Kolos I. (2017) *Material flow management of industrial enterprise on eanprinciples*. *Technological audit and production reserves*. no 5/4(37). pp. 19–23.
11. Maskell B., Baggaley B., Grasso L. (2013) *Practical Lean Accounting: A Proven System for Measuring and Managing the Lean Enterprise*, Second Edition. Productivity Press, 475 p.